

Կ Ր Թ Ա Ր Ա Ն

Հ Ա Ն Դ Է Ս Ա Մ Ս Օ Ր Ե Ա Յ

ԴՐՍԿԱՆ, ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

Խմբագրութեամբ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՐԹԱՐԱՆԻ ՆԱԽԿԻՆ ՍԱՆՈՒՅ

ԱՐՏՕՆԱՏԷՐ

Պ. Ա Տ Ր Ո Ւ Ն Ի

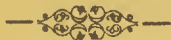
ԱՌԱՋԻՆ ՏՍՐԻ — ԹԻԻ 2

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 1888

Բ Ո Վ Ա Ն Դ Ա Կ Ո Ի Թ Ի Ն

Նամակ (Յ. Գուրգլեւ) . — Ձմեռն եւ Գրութիւն (Բ.) . — Բա-
նամայի Ջրանցքն (Գ. Վ.) . — Ձուխտեղէի ծոցին ջորացումն
(Գ. Վ.) . — Հարստութեան արժանիքն (Լ. Տ.) . — Այլ եւ այլք . —
Բարոյական առածներ :

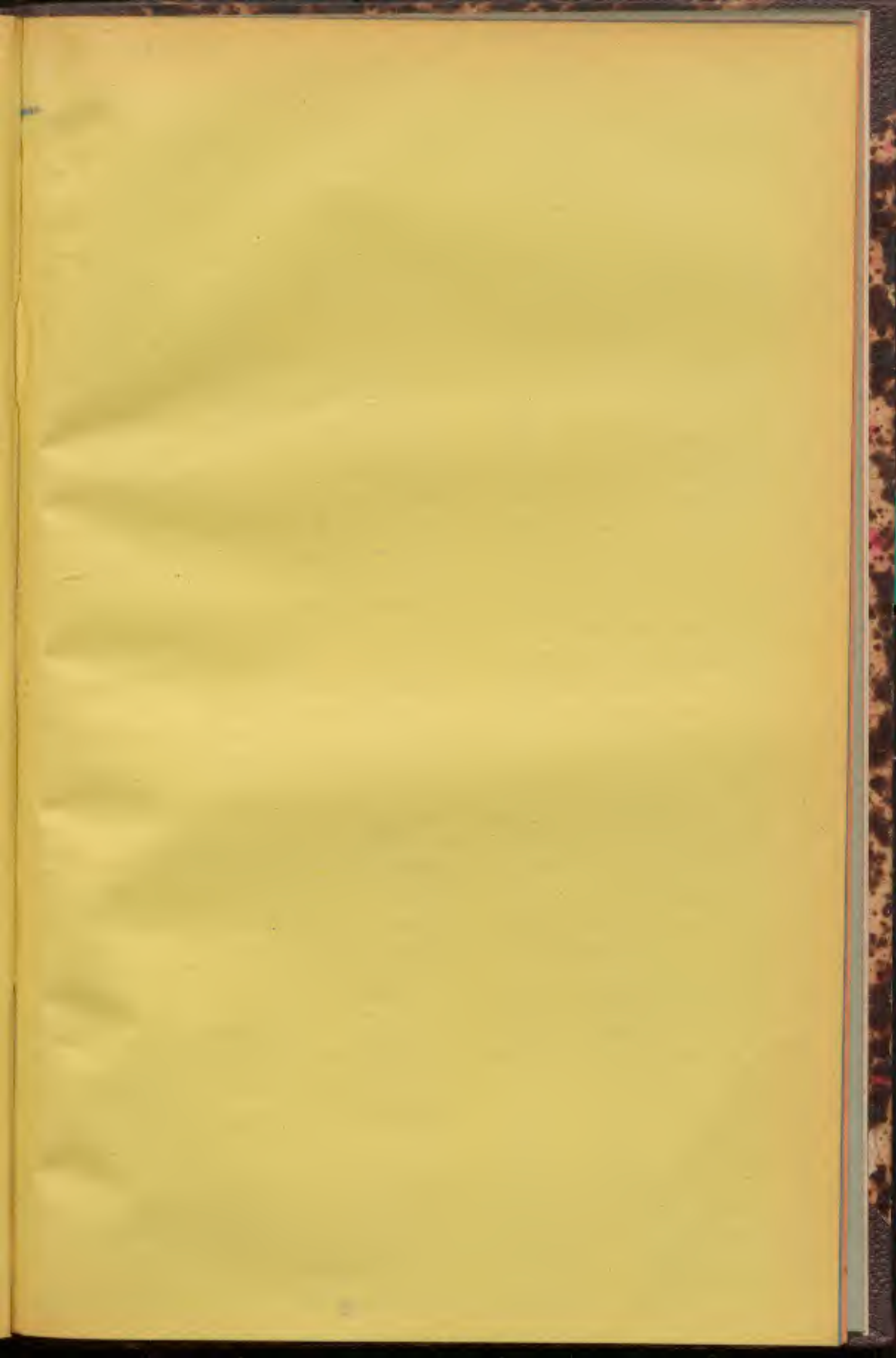

Կ. Պ Ո Ւ Ի Ս

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

1888

ՊԱՅՄԱՆՔ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Մայրաքաղաքիս համար տարեկան կանխիկ դՂ.	12
Դաւառաց	15

Մէն մի քերքն ձեռքէ կը վաճառուի ի Պոլիս, Պահճէ
գաբու, ջրավաճառ, Պօղոս եւ Յակօբ աղայից խա-
նութեան, նոեւ գրավաճառ եւ քղքավաճառ Պ.
Զարեհն Թորոսեանի քով, ի գին փրյ. 50

Դաւառներէն դրամի տեղ նամակադրոշմ եւս կ'ընդունուի :

Նամակ կամ ո եւ է գրութիւն պէտք է ուղղել առ
Խմբագրութիւն Կրթարան Հանդիսի, Պէրպէրեան տպարան ,
Էսկի Զապքիէ ճատտէսի, քիւ 63, ի Պոլիս :

Թղթատարի ծախքը չվճարուած նամակ չընդունուիր .

Կ Ր Թ Ա Ր Ա Ն

Հ Ա Ն Դ Է Ս Ա Մ Ս Օ Ր Ե Ա Յ

ԳՐԱԿԱՆ , ԳԻՏԱԿԱՆ ԵՒ ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՏԱՐԻ Ա .

1888

ՓԵՏՐՈՒԱՐ

Ա.

..... Խմբագրութիւն « Կրթարան » Հանդիսի .

Ազնիւ բարեկամք ,

Սրտագին բերկրութեամբ կողջունեմ ձեր գրական եւ ուսումնական Հանդիսի հրատարակութիւնն, որով կ'առաջադրէք դուք, նախկին սանունք Հայկական Կրթարանի, ձերովսանն օգտակար լինել ազգին որում կը վերաբերիք : Շնորհակալութեամբ ընծերցայ եւ ձեր Զօնն, զոր կը դնէք Հանդիսի հաւատն եւ յորում դրած էք ձեր սիրտն, ձօն գեղեցիկ, փայլուն առհաւատչեայ երախտագիտութեան առ դաստիարակ ձեր, որ իրաւամբ կարէ հպարտանալ ի ձեզ, հպարտութիւն միակ զոր կը տածէ յինքեան ի տես արդիւնաւորման իւր բազմաքիրտն հգանց ի նպաստ ձեր բարւոք կրթութեան :

Յամին 1881, երբ զառաջինն կը նուիրէի ազգին զերախայրիս Հայկական Կրթարանի, եօթն ընտիր ուսումնաւարտներ, որպէս եւ յաջորդ տարիներ, կ'ասէի նոցա. « Եւ եմէ դուք,

ազնիւ սանուհիք իմ, կամիք հատուցանել փոխարէն ինչ ձեր դաստիարակին բազմաշխատ «գեանց» . — եւ կը հաւատամ թէ բռնուն է ի ձեզ զգացումն երախտագիտութեան . — քար մ'աւելի զետեղէիք ի շինուածս լուսոյ տաճարին, ընդ որով միայն հնար է կեալ մեր ազգին եւ լինել ի համարի ազգաց :»

Փափաք մի չէր այս լոկ, այլ հաւատք զոր ունէի ի ձեզ, եւ զոր դուք ձեզէն կը հաստատէք այսօր առաջի ընկերութեան՝ ելնելով յասպարէզ յօգուտ ազգին, եւ այսպիսեալ պատուհասելով զոգին չարամտութեան որ, մերթ ի նախանձուէ, մերթ ի տգիտութենէ եւ յաճախ իսկ գժուծ ակնկալութեամբք, փորձած է մուր շփել Հայկական Կրթարանի սեմոց վերայ :

Դուք, սիրեցեալ բարեկամք, դուք կարացիք կատարել յաջողութեամբ ձեր առաջին պարտաւորութիւնն, օգտակար լինել նախ անձին ի վարժարանի . յուսալից ելսք ապա յասպարէզ գործոյ՝ կատարել ձեր երկրորդ պարտաւորութիւնն, օգտակար լինել ձեր ընտանեաց . եւ այժմ, քանի՜ ուրախութիւն է ինձ տեսնել, ձեռն ի գործ կ'առնէք կատարել ձեր մի այլ նուիրական պարտաւորութիւնն, օգտակար լինել ազգին ըստ ձերում կարի :

Հաւատքս մեծ է ի ձեզ, եւ կը մաղթեմ որ ոչ միայն լիովին յաջողիք այս եւ այսպիսի ձեռնարկութեանց մէջ առ ի ծառայել ազգին եւ եկեղեցւոյ, իբրեւ հաւատարիմ զաւակունք բազմակարօտ Հայ Ժողովրդեան, այլ եւ յաջողիք առ յապառ օգտակար հանդիսանալ մարդկութեան իսկ, որում կը պատկանիք, յառաջ քան պատկանել ընտանեաց եւ ազգի :

Ողջունելով զձեզ սեփու՛ն սիրով

Մնամ ձեզ միշտ բարեացակամ

12 Փետրուար 1888

յՕրթաքէյ

Յ. ԳՈՒՐԳԷՆ

Տնօրէն Հայկ. Կրթարանի

ՉՍԵՌՆ ԵՒ ԳԹՈՒԹԻՒՆ

Յ' Օտէսա տանով ձիւնապատ ճանապարհին վրայ լուսինն իւր արծաթափայլ շողերն արծակած էր : Աքանջելի տեսարան մը կ'ընծայէր ձմրան այդ գիշերն , լուռ և տխուր , իւր մարդարտանման սպիտակ ծածկոյթով , տերեւաթափ մայառօք , և աստ անդ անջրպետեալ հեռագրական ձողերով , որք նուրբ թելերով միմիանց կապուած՝ սաղարթազիրիկ ծառերու կը նմանին :

Ոչ մի կենդանական շունչ այս սպիտակ տափաստանին վերայ՝ բաց ի դայլերէն , որք անտառաց քովերն կը յածին սովալլուկ , այն գերեզմանական լռութեան մէջ մերթ ընդ մերթ հնչեցնելով իրենց ահաւելի ոռնաչն , իբրեւ մի խուլ սալառնալիք առ այն անխոհեմ ուղեւորն որ երբեք մոլորի անդ :

Յանկարծ փոքրիկ զանգակաց ձայն մը կը հնչէ արծաղանգեալ , և յետոյ ալօտ լոյս մը ձեան վրայ կը սահի , չըջմուլիկ հրոյ վախստական ընթացիւք . բալխիր մ'էր այն , որում լըծուած էին ռուսական երկու ուժեղ նժոյգներ , սեւաթոյր՝ փայլուն և մետաքսանման ալեձեւ վարսիւք : Գետնատարած թանձր խաւը մեղմացնելով նոցա սառնամած սմբակաց դուիւնն՝ ամենեւին անլսելի կ'ընէր զայն , որով տարօրինակ երեւոյթ մը կը թուէր այդ կազմածն : Նորա տակաւ առ տակաւ մերձենալովն կարելի եղաւ յայնժամ նշմարել կառավարն , մուշտակեայ թիկնոցով մը պատուած , և նորա ետին երկու ուղեւորք , այր և կին , և նոցա մէջտեղ տղայ մը , ամէնքն ալ ցրտոյն դէմ լաւ պատսպարեալ :

Այն պահուն յորում բալխիրը՝ աստ անդ ճանապարհին եղերքն աճող ամենախիտ մացառներէն միոյն առջեւէն կ'ընթանայր , նուաղեալ ձայն մը լսուեցաւ . « Աղէ՛ , գլթացէք ի մեզ » : Ուղեւորք՝ զիւերային այն ժամուն խոսքան դաշտին մէջ տղեկի մը ձայնը լսելով անշուշտ զարմացած , կատեցնել տուին բալխիրը : Յայնժամ լապտերաց լուսով նշմարեցին տասնամեայ մի փոքրիկ աղջիկ , որոյ առնթներ կանգնած էր թալեհաչար դիմօք մի խեղճ կին , ցնցոտիներ հագած , և երախայ մը իւր

գրկաց մէջ. հնամաշ նուրբ ցփսի մը զմայրն ու մանկիկը կը պատէր, յոյժ անբաւական պատասպարան սաստիկ ցրտոյն դէմ, զոր ջերմաչափն գէրօէն տաան աստիճան վար ցոյց կուտայր:

Ի տես այս թշուառութեան, այս մոլորեալ և խեղճ արարածոց, պարոնը յուզուեցաւ և ոսկեդրամ մը նետեցձեան վրայ: Նման կայծի մը որ կը ցայտէ, խեղճ փոքրիկ մուրացիկն ընդ աղօտ իմն նշմարեց թանկագին մետաղին փայլն. խոնարհեցաւ խոկոյն դայն առնլու, այլ թանձրակոյտ ձիւնն իւր ծոցին մէջ թաղած էր դրամն. ի գուր իւր կասկածեալ փոքրիկ ձեռք սառուցեալ խաւն փոքրելով, որոնեց նա, ոչինչ կրցաւ գտնել: Մինչ թշուառ կինը կը խրախուսէր իւր դստրիկն, որպէսզի սա կրկնելով իւր ջանքը, կարենար գտնել վեհանձնական այն նուէրն, որում յայնչափս կարօտ էին:

Այլ անդամներն ցրտէն ընդարմացեալ, խեղճ աղջիկն անշարժ կը կենար արտասուալից աջօք. «Այլ եւս չեմ կարող մատներս շարժել, մայրիկ» մրմնջեց հեծեծանօք:

— Ուրեմն ես քեզ կ'օգնեմ, զի իմ աջքս սուր է և ձեռնոց ունիմ, պատասխանեց յանկարծ մանկական ձայն մը: Եւ նոյն ժամայն տասնամեայ տղայ մը բալխիրէն վար ցատկելով, սկսաւ ձեան մէջ փնտռել՝ այնչափ ջերմագինս ցանկացեալ ոսկեղ կտորն:

— Օրհնալ լի՛իս այդ բարեսրտութեանդ համար, դեռատի պատանեակս, մրմնջեց թշուառ կինը. ահա գրեթէ չորս ժամէ ի վեր կը քայլենք տնօթի և ծարաւ, և կը յուսայինք առաւօտեան դէմ քաղաք հասնիլ, սակայն ցրտէն ու քայլելէ պարտասեալ կը հանգչէինք հոս մոցառին մէջ, ոչ թէ հանգիստ, այլ մահն անդ գտնելու համոզմամբ. եթէ ձեր բալխիրը չանցնէր, սկսած էինք արդէն ննջել:

— Ննջել ձեան վրայ, ի՞նչպէս կարելի է այդ, խեղճ կին, դուքեց ուղեւոր տիկինը, որ բալխիրէն դուրս հակած էր և մեծապէս զգածեալ ի լուր այս սրտաշարժ պատմութեան. յետոյ ակնարկ մ'ուղղեց իւր ամուսնոյն, որոյ լռին հաւանութեամբն առաջարկեց մուրացիկ կնոջ նստիլ կառապանին քով, որ մուշտակաւ մը պիտի պատէր զնա. խի գալով փոքրիկ երախային և աղջկան, յանձն առաւ զանոնք ալ բալխիրին մէջ իրենց քով պտտասպարելու:

— Ո՛հ, Նախախնամութիւնն է որ կը զրկէ զձեզ, աղնուտ-սիրտ տիկին, ամենամեծ ուրախութեամբ կ'ընդունիմ ձեր ըն-ծայն, պատասխանեց թշուառը :

Պարոնն իսկոյն օղւոյ շիշ մը հանելով կնոջը տուաւ, որպէս զի մի քանի կաթիլ ինքը խմէ և փոքր ինչ ալ իւր զաւակաց ճաշակել տայ, զօրացնելու համար նոցա արիւնն, որ կըսկսէր արդէն սառիլ երակաց մէջ: Ըմպելիքէն կազդուրեալ, խեղճ կիներ և իւր դստրիկը սրտաբուխ երախտագիտութեամբ յար-տասուս փղձկեալ, լիաշուրթն համրոյրներով ծածկեցին այն ողորմած ձեռքերն :

Այս միջոյին՝ պատանեկին աշխատութիւնն ապարդիւն չը մնաց. ոսկեգրամը ձեան մէջէն գտնելով, հէգ կնոջ յանձնեց, և անմիջապէս յետոյ բալխիրը յՕտէսա կը տանէր հարուստն ու աղքատն ի միասին, մինչ կատաղի այլ երկչոտ գայլերն՝ ու-ղեւորաց և ձիոց տնջն զգալով, կը շատանային միայն ի բա-ցուստ ոռնայով: Գլխաւոր տիկնոջ բարերարութիւնն աստ չը վերջանար. այրի կիներ իւր երկու որբովք հանգերձ նորա սլաշտ-պանութիւնը կը վայելէ ամէն կերպիւ :

Յիրաւի գովելի օրինակ առաքինական բարեգործութեան, զոր աստ մէջ բերելու առիթ կուտայ ինձ ներկայ ցրտաշունչ եղանակն, յորում թերեւս աղքատութիւնն ու թշուառութիւնն զոհեր կը պատրաստեն մահուան: Ո՛հ, փրճան արդեօք ուրեք ուրեք ունինք կարօտեալներ, որք առ ամօթոյ չկարենալով մուրալ, յուսահատ մարտ մը կը մղեն ընդդէմ անողոք ճա-կատագրին և ցմրուր կը քամեն թշուառութեան դառն բա-ժակը, օր մ'ալ վերջապէս կ'երթան իրենց յաւիտենական հան-գիստը գտնելու գերեզմանին մէջ, ուր միայն կը դադարին ամէն վիշտք: Մտնել թշուառութեան այն յարկերն և օգնութեան ձեռք կարկառել այդպիսեաց, մխիթարել տառապեալ ընտա-նիք մը, սրբել որբին և այրւոյն արտասուքն և ի փոխարէն ընդունիլ նոցա յաւերժական երախտագիտութիւնն, արդարեւ քան զայս առաւել ինչ գործ Աստեւածահաճոյ և մարդասիրա-կան, և ի՞նչ առաւել մխիթարութիւն քան թողուլ բարեյիշա-

տակ և անմոռաց անուն մը աշխարհային այս վաղանցուկ կենաց շաւղին մէջ : Ո՛րքան ցաւալի և սախարակելի է այնպիսեաց ընթացքն , որք խորին արհամարանք մ'եւեթ կը տածեն ազգատին դէմ , այնքան եւս ջերմ շնորհակալեաց և երախտագիտութեան արժանի են այն անձնուէր անձնաւորութիւնք , դժբաղդարար սակաւաթիւ , որք ընկերային սլարտաճանաչութեան այն գերազանց զգացումն կրելով յինքեանս , մարդասիրական ամէն ջանք և զոհողութիւն անհատապէս և հաւաքարար չեն խնայեր դէթ մեղովեւ համար թշուառութիւնն : Անդ՝ ազահւթիւն է որ դերած է նոցա սիրտն , իսկ ասա՝ գուլթն է որ կը շարժէ սոցա սիրտն : Յաւէտ օրհնեալ լինին բարեբարք :

Բ.

ԲԱՆԱՄԱՅԻ ԶՐԱՆՑՔՆ

Կարեւոր բարեփոխում մը տալ արժան կը դատուի Բանամայի ջրանցքին պեղման ծրագրին , և ձեռնարկու ընկերութիւնն իւր նպատակին ապահովապէս հասնելու համար նախընտրած է առժամեայ կերպով սաղմնաց (écluse) դործածութիւնն , որով կարելի պիտի ըլլայ՝ նաւուց երթեւեկութեան անցք մը բանալ , և յետ այնորիկ պեղումն ի գլուխ հանել նոյն իսկ շահագործման տեսն : Պեղման ծրագրի՝ այսպէս յանկարծական փոփոխումն դիւրահասկանալի է՝ նկատելով այն անակնկալ դժուարութիւններն որոց բազխեցաւ այն մեծանուն երկրաչափն , Ֆէրտինան տը Լէսէբս , հակառակ մեծադումար հարստութեանց սպառման , դեղին տենդին վահուած այնքան անդին կենաց , և 10000 հոգւոյ բանակի մը անդու աշխատութեանց :

Կանխաւ մտադրուած հարթերես (à niveau) ջրանցքն՝ ի հաշիւ տունով նախ Խաղաղական Ովկէանոսի կողմն մինչեւ Նաոս կղզին ձգուելիք ջրմուղն՝ 74 հազարամէթր երկայնութիւն պիտի ունենայր , յատակն՝ 22 մէթր , իսկ երեսն 40

մէթր լայնութեամբ և $8\frac{1}{2}$ —9 մէթր խորութեամբ : Հինգ մասանց բաժնուած էր ջրանցքի պեղումն՝ ըստ դժուարութեանց և անհարթութեանց պեղելի գետնին . Ագլանդեանի կողմէն սկսեալ 26, 18, 9, 4 և 17 հազարամեթրերու : Առաջին երկու մասերն Ագլանդեանի աւազանին կը պատկանէին Շտրը դետոյն ցա՝ կողմերն , Յրդ. և Կրդ. մասերն երկու Ովկիանոսներու մէջտեղն , Ապառաժուտ (Քորտիլիէր) լեռանց շղթային կը պատկանէին . այս կէտերուն վրայ մանաւանդ հաստատուած էին այն մեծ մեքենայներն՝ զորս արուեստն և մեծանուն ձեռնարկուն փորձառութիւնն հնարած էին մարտ մղելու տարերաց դէմ , Հինդերորդ մասն Սաղսղականի աւազանին կը պատկանէր , և Րիօ Կրանտի ձորէն կ'անցնէր : Աշխատութիւնք այս բոլոր կէտերուն վրայ միանգամայն սկսան և ցարդ 135 միլիոն խորանարդ մէթր գետնէն այն ինչ 30 միլիոն պեղուած է , այսինքն 2|9ն : Այսպիսի ընթացիւք հազիւ կարելի պիտի ըլլար քսաներորդ դարուն սկիզբն՝ ջրանցքին կատարեալ պեղումն յամբոկ հանել , և այն ալ՝ եթէ պէտք եղած գումարներն հայթայթուէին :

Սակայն փորձն ցոյց տաւաւ թէ սոյն հայթայթումն ևս անկարելի պիտի ըլլար , զի Գաղղիացի ժողովուրդն , ի տես այդ մեծանուն երկրաչափին հաշուոյ ի դերեւ ելնելուն՝ ըստ որում ջրանցքին պեղումն պիտի լրանայր 1888ին , դանկ մը ևս չէր ուզեր յաւելուլ այն հարիւրաւոր միլիոն ֆրանքաց՝ որք վատնուեցան ջրանցքին 2|9ն պեղելու՝ ի դուռն հանելու ձեռնարկութիւն մը որ ազգային պանծանաց մի նոր կոթող պիտի ըլլար : Լէսէբս կը տեսնէր Սիւէդի փառաց դափնեաց հետզհետէ խամրիլն Բանամայի կիզիչ արեգական ներքեւ , ի զուր կը վաստաբանէր իւր ձեռնարկութիւն՝ Գաղղիոյ հայրենասիրութեան հրաւէր կարգալով , և երբ տեսաւ թէ իւր ծայն անլսելի կը լինէր դիմեց Գերման դրամատեարոյ վարկն խնդրելու : Գերմանք՝ որք ամենաձախտող գործոց միջամտելու համբաւն ունին՝ դառն ծիծաղով մ'ընդունեցին Լէսէբսի հրաւէրն : Յուսարեկ ծերունին դարձաւ ի Գաղղիա , և մինչ կը մտածէր միջոց մը պատուաւորապէս նահանջելու այդ հսկայ ձեռնարկին առջեւէն , Էյֆէլ , 1890ի արուեստահանդէսին հսկայ աշ-

տարակը կանգնել ձեռնարկող ճարտարապետն , օգնութեան հասաւ իրեն և առաջարկեց Բանամայի ջրանցքն առժամեայ սահանաց միջոցաւ չահագործել : Ծերունի երկրաչափն համակերպեցաւ այդ առաջարկին , և ահա առայժմ ի բաց պիտի թողուի հարթերես ջրանցքի մը պեղումն , և վերջին դրութեամբ ջրանցքի մը պեղման պիտի ձեռնարկուի ընդ փոյթ :

Ուրիշ առթի թողլով սահանաց բացատրութիւնն՝ հարկ է միայն յիշել թէ , այն ժամանակ միայն սահանաց դրութիւնն կը գործածուի երբ ջրանցքի մը երկու կէտերն բաժնուած են իրարմէ անհարթութեամբ , զորս պեղել դժուար կամ յոյժ սուղ կ'ըլլայ : Այս դրութեամբ նաւն կը բարձրանայ ամենաբարձր կէտն և հետզհետէ կ'իջնէ միւս կէտին մակերեւոյթն : Արդ այս եղանակաւ Բանամայի ջրանցքն անցանելի ընելու համար , դեռ կը մնայ պեղել 40 միլիոն խորանարդ մէթր գետին ևս , որոյ գործադրութիւնն պիտի տեսէ երկու տարի ևս : Աղանդեանի աւազանին վրայ հինգ , ինչպէս նաև Խաղաղականի աւազանին վրայ ուրիշ հինգ սահանք , ընդ ամէնն տասն սահանք պիտի շինուին՝ որոց ջուրերն պիտի հայթայթուին մասամբ Շակրը , Րիօ Կրանտ և Օպիսարօ գետերէն , և մասամբ չոգեշարժ մեքենայի մը միջոցաւ որ պիտի ունենայ 3600 ձիու զօրութիւն : Երկու կողմէն 5րդ սահանքներուն միջտեղի աւազանին բարձրութիւնն ծովու մակերեւոյթէն 49 մէթր բարձր պիտի ըլլայ , որով նաև մը ջրանցքին մէկ կողմին ծովուն երեսէն մինչեւ 49 մէթր բարձրութեան ելնելով՝ վերստին միւս կողմն ծովուն երեսը պիտի իջնէ :

Մերձաւորագոյն հաշուով օրը 10 նաւ պիտի կրնայ անցնիլ , որ և է նաև մը առանձին՝ 17½ ժամէն , խմբովին՝ 28½ ժամէն : Այժմէն կարելի չէ մակարերել թէ այս ծրագիր կարելի պիտի ըլլայ իրագործուիլ և ի գլուխ ելնել 1890ին , այնու զի դրամական միջոցք ինչպէս յիշուեցաւ կը պակասին միշտ , և այլուտեք Ամերիկեան կառավարութիւնն ուշի ուշով կը դիտէ դադլիական այս մեծ ձեռնարկն , և ամէն պարագայի միջ պատրաստ է ձեռնարկել Բանամայի մրցակից ջրանցք մը Նիքարագուայէն (Կեդրոնական Ամերիկա) որ կը կարծուի թէ տնտեսական , չահագործական և առողջական տեսակէտով պիտի գերազանցէ միւսն :

Գ. Վ.

ԶՈՒԻՏԷՐՁԷԻ ԾՈՅԻՆ ՁՈՐԱՅՈՒՄՆ

Հոլանտա չգոհանար միայն իւր երկիրն ծովէն պաշտպանելու միջոցներով, այլ և կ'աշխատի վերստին գրաւել այն երկիրն՝ զոր իւր յաւերժական թշնամին (ծովն) կորզած է իրմէ ընդ ընթացս դարուց, ի մասնաւորի Սուրբ Յղիսարեթի աղետաբեր գիշերն, յորում 72 գիւղեր միանգամայն թաղուեցան Ովկէանի ալեաց ներքեւ։ Յարդ ծովէն 300.000 հէքթար ցամաք եղած է, և շնորհիւ Հոլանտացւոց անդուլ ջանից, Հոլանտայի ցամաքն օրական 3 հէքթար միջին հաշուով կը մեծնայ։

Այս յաջողութիւններէն քաջալերեալ՝ Հոլանտա կը պատրաստուի այժմ հսկայական ձեռնարկի մը։ 1849 էն ի վեր յանդուգն երկրաչափք առաջարկեցին Զուխտէրզէի ծոցոյն չորացումն, որ գոյացած է 1282 ին Ովկէանոսի խուժեւորի ի ցամաք։ Հասարակաց կարծիքն ամէն կերպիւ նպաստաւոր է այս յանդուգն գործոյն ձեռնամուխ լինելու, որով Հոլանտա իւր $\frac{1}{5}$ տարածութեամբ պիտի մեծնայ։ Խնդիրն տեսականէն ելնելով այսօր գործնականին յանգած է, և արդէն ընկերութիւն մը կազմուած է, որոյ ծրագիրն է չոցել Զուխտէրզէի բերանն կրկին թուամբերով և այսպէս Ովկէանոսի հետ հաղորդակցութիւնն կտրելով՝ զօրաւոր չոգեշարժ մեքենայիւք պարպել Զուխտէրզէի ջուրն։ Արդարեւ որչափ զօրաւոր իսկ ըլլայ սոյն մեքենայից ոյժն, տասնեակ տարիներու շարք մը հազիւ պիտի բաւէ այս հսկայ գործոյն լւման։ Սակայն Հոլանտացւոց նման հարուստ ժողովրդէ մը, որ գիտցած է ամենայն զոհողութեամբ պաշտպանել իւր երկիր Ովկէանի ալեաց դէմ, կը յուսացուի որ այժմ պաշտպանողական դիրքն թողլով՝ սկսի յարձակողականի, և յաղթող հանդիսանայ մարտի մը մէջ, որով իրեն պիտի վերադառնայ վասնած ստակն տոկոսեօք հանդերձ՝ առանց հաշուելու երկրագործութեան և կառավարութեան հաստից վրայ ըլլալիք անհամար օգտակար տպաւորութիւններն։

ՀԱՐԱՏՈՒԹԵԱՆ ԱՐԺԱՆԻՔՆ

Այն դատողութիւնը զոր ունին մարդիկ հարստութեան արժանեաց վրայ ամէն ժամանակ զանազան եղած է և է : Ոմանց համար հարստութիւնը լաւագոյն բանն է յաշխարհի , այլոց համար՝ ոչինչ : Մին կը համարի զայճան նապարհ երջանկութեան , երջանկութիւն ինքն իսկ . մինչդեռ միւսը՝ ճանապարհ կորըստեան և աղքատ ամենայն թշուառութեան : Առաջին կարծեաց հետեւող է մարդկան մեծամասնութիւնն , իսկ երկրորդին՝ բարոյագէտը ոմանք և նոցա համակարծիք փոքրամասնութիւն մը : Բայց երկուքն ալ կը սխալին . մին չափազանց կարեւորութիւն տալով անոր . իսկ միւսը բոլորովին ուրանալով նորա արժանիքը . մին կը սխալի նկատելով իրր երջանկութիւնն իսկ , ինչ որ կրնայ ըլլալ ճանապարհ երջանկութեան . իսկ միւսը միմիանց հետ շփոթելով հարստութիւն և օգահութիւն , հարստութիւն և չարաչար գործածութիւն նորին :

Բազումք հարստութեան կուտակման մէջ կը փնտռեն նորա արժանիքը , բայց աւելի նորա վայելից , կանոնաւոր գործածութեան մէջ պէտք է խնդրել հարստութեան ճշմարիտ արժանիքը : Վայելելը աւելի լաւ է քան ունենալը . բայց ամենայն վայելք անմեղ չէ , ամէն գործածութիւն ազնիւ չէ : Տեսնեմք այժմ համառօտիւ թէ՛ սրն է լաւագոյն եղանակն հարըստութիւն ունենալու և վայելելու , տեսնեմք նորա օգուտնութիւնը մեր բարեկեցութեան , մեր բնական և բարոյական կատարելագործութեան վրայ . տեսնեմք նորա բնական օգուտները թէ՛ առ մեզ և թէ՛ առ հասարակութիւն :

Հարստութիւնն ըստ ինքեան աւելով , առանց իւր գործադրութիւնը նկատելու , ոչ մի արժանիք չունի : Հարստութիւն , առանց լաւ գործածութեան՝ ոչինչ է , և բոլորովին անարժան յարգանաց և ցանկութեան : Բայց , լաւ գործածուելով , ունի իւր ամէն օգտակար կողմերն , որ զայն կը կացուցանեն միջոց մը ճշմարիտ բարին ստանալու :

Այդ նկատողութեամբ արժանի է նա իմաստունին յարգանայ և չափաւոր ձգտողութեան :

Եթէ ուշադրութիւն դարձնենք հարստութեան դէպ ունեցողն յարաբերութեան վրայ, ինքնաստաց հարստութիւնն աւելի մեծ արժանիք ունի քան ժառանգականն, ենթացիկութիւնը որ այդ հարստութիւնն ստացեալ լինի արդար միջոցներով, առանց արատաւորելու խիղճն, առանց զանց ընելու մարդկային պարտականութիւնները: Ոչ թէ բաղդաւոր դիպումներով, այլ յարատեւ և օրինաւոր աշխատութեամբ: Ո՛վ որ այս կերպիւ կըստանայ իւր հարստութիւնը, ճշմարիտ կատարելութիւններ ունի: Իսկ այնպիսոյն համար հարստութիւն վաստկած լինելն իսկ, առանց ինկատի առնելու իւր ընչեղութիւնը, մեծ արժանաւորութիւն մ'է: Զի ստանալու համար զայն գործածած, վարժեցուցած և ամրապնդած է իւր իմացական զօրութիւնները: Քանի՛ քանի՛ ձեռնարկներ յղացած և գործադրած է ըստ տեղւոյն և ժամանակին: Քանի՛ տեսակ խնդիրներ միմեանց հետ համեմատել, յարակցել ստիպուած է, ի՛նչ բազմատեսակ փորձութիւններ և վարժութիւններ ունեցած է իւր ասպարիզին մէջ: Ուստի և հարստութեան ստացումն ունի նորա համար մի մեծ և ճշմարիտ արժանաւորութիւն և եթէ կորուսանէ իսկ զայն, այդ արժանիքը կը մնայ միշտ: Զի որչափ խելացի, իմաստուն, սրատես, զգոյշ, աշխարհագէտ և բանգէտ եղած պէտք է լինի այն մարդն՝ որ քսան, երեսուն և աւելի տարիներու մէջ կըստանայ հարստութիւն մը ամենայն պարկեշտութեամբ:

Եթէ պատշաճ միջոցներով հարստութիւն ստանալը մի հրեար է մեր հոգեզէն զօրութիւնները զարգացնելու, ապա և այդ հարստութիւնն իմաստուն կերպիւ գործածելն ոչ նուազ լաւ միջոց մ'է այդ կարողութիւնները վարժեցնելու: Որպիսի ճշմարիտ և տեւողական օգուտներ կրնայ ստանալ իմաստունը անոր խելացի կիրառութեամբ: Իւր միտքն ու սիրտը կրթելու, գիտութիւնն աւելցնելու, ճաշակն ազնուացնելու համար որքան շատ ժամանակ ունի հարուստը, ժամանակ՝ զոր աղքատն ստիպեալ է անցնել կոշտ, վաստակեցուցիչ և հոգեմաշ աշխատութեանց մէջ:

Հապա գալով բարեգործութեան քաղցրութեան՝ չքաւորներու և կարօտեալներու աչաց արտասուքը սրբելէ, որբերու

Հայր և այրեաց պաշտպան լինելէ, բարի և օգտակար ձեռնարկներու օգնելէ աւելի լաւ միտիթարանք և երջանկութիւն կա՞ն յաշխարհի: Երանի՛ այն հարուստին որ առած է բարեգործութեան համը, նա կը վայելէ այդ գերագոյն միտիթարանքն՝ որմէ յաճախ զուրկ կը մնայ աղքատը:

Հարստութիւնը զայն ունեցողին համար մի արժանիք եւս ունի: Մի հնար է ամեհամեծ անկախութեան. մի միջոց՝ աւելի ազատօրէն դատելու ճշմարիտն և սուտն, իրաւն ու անիրաւը, պատիւն ու ամօթը, մի գործիք աւելի քաջութեամբ և դիւրութեամբ պաշտպանելու դաղափարաց անկախութիւնն: Ինչքան մարդ նուազ պէտք ունենայ իւր ապրուստը ճարելու, այնքան ազատ կը լինի առ մարդահաճութեան իւր խղճին ձայնը կտրելէ. այնքան աւելի դիւրութիւն կ'ունենայ անմեղին իրաւունքը պաշտպանելու, մոլորութեան, և անկարգութեան դէմ մաքառելու: Բաղդաւոր և յարգանաց արժանի են այն մարդիկ որ իւրեանց հարստութիւնն այդ խորհրդով, այդպիսի նպատակներու կը գործածեն:

Թողլով առ ստացողն ընծայած արժանիքն ու օգուտները, հարստութիւնն ունի նաեւ մեծամեծ օգուտներ ընդհանուր հասարակութեան համար: Նա՛ հեռաւոր և մօտաւոր ազգեր ու աշխարհներ ամրապէս կը կապուկցէ միմեանց հետ: Քանի՛ մեծակշիռ և հանրօգուտ ձեռնարկներ չէին կրնար իրագործուիլ եթէ հարստութիւնը ձեռնտու չլինէր, քանի՛ տեսակ ճարտարութիւններ, վաճառականութեան ճիւղեր չպիտի հասնէին այս աւուր զարգացեալ վիճակին՝ առանց նորա:

Ուրեմն հարստութիւնն ունի մի ճշմարիտ արժանաւորութիւն թէ՛ առ ունեցողն և թէ՛ առ համայն հասարակութիւն, և կրնանք եզրակացնել՝

Նախ թէ՛ հարստութիւնը նորա համար՝ որ միայն ունի զայն, բայց չգործածեր, կամ չարաչար կը գործածէ, չ'ունի ոչինչ արժանիք, ամենեւին ցանկալի բան չէ:

Երկրորդ թէ՛ այդ հարստութիւն որ իրեն համար անօգուտ կամ վնասակար իսկ է, լաւ գործածուելով կրնայ մեծամեծ օգուտներ ընծայել հասարակութեան:

Երրորդ թէ՛ մի չափաւոր գոյք որ ստացեալ է բարի մի-

ջոցներով և կը գործածուի վայելուչ կերպիւ , թէ՛ ունեցողին և թէ՛ հասարակութեան համար ունի շատ աւելի մեծ արժանիք և օգուտ քան ամենամեծ գոյքն որ բարեվաստակ չ'է և կը գործածուի անվայել կերպիւ :

Ինչ որ ծուլութեան , անխելքութեան , յիմարութեան , տնաւակութեան և զեղխութեան ձեռքը կ'ապականի , կը վատնուի , այդ ամէնն իմաստութեան , առաքինութեան , մարդասիրութեան և ժրջանութեան ձեռք կը բազմանայ , կ'ազնուանայ . կեանք , գործունէութիւն և ուրախութիւն կը ախուժուի շուրջը : Թո՛ղ միջակ ունեւոր մարդը չ'գանգատի թէ հարուստ չ'է . թո՛ղ չսպասէ կատարեալ հարուստ լինելու . թո՛ղ ընէ այժմէն ինչ որ կարող է , և գուցէ այնու աւելի եւս օգտակար կը լինի քան բուն իսկ հարուստը :

Վերջապէս այս ամենէն կը հետեւցնեմք որ՝ պարտական եմք պատուել հարուստն ո՛չ քի որովհետեւ նա հարուստ է , այլ միայն որովհետեւ նա իւր հարստութիւնն ստացած է գովելի կերպիւ եւ բարւոք կը գործածէ զայն :

Ուրեմն ո՛չ ոք թող պատուէ այն հարուստն՝ որ իւր հարստութիւնը միայն ժառանգութեամբ ստացած է , մինչեւ որ նորա բարի գործածութեամբ զանձն արժանի չընէ այդ բաղդաւորութեան :

Ոչ ոք թող պատուէ այն մեծատունն՝ որ ի ձեռին ունենալով ամէն տեսակ հնարներ , ամենայն դիւրութիւն իւր միտքը մշակելու , իւր սիրտն աղնուացնելու , այնու ամենայնիւ կը մնայ տգէտ , անխելք և անարգամիտ :

Ոչ ոք թող յարգէ այն հարուստն՝ որ իւր անձին համար միայն հարուստ է , որ իւր ինչքը իւր անձին համար միայն կը պահէ , որ խուլ է աղքատութեան և թշուառութեան ձայնին , որ իւր սիրտը կը փակէ ընդդէմ կարեկցութեան և բարեգործութեան :

Ոչ ոք թող յարգէ այն հարուստն՝ որ իւր ընչիւք կը հըրպարտանայ , և այնու իւր անձը նախադաս կը համարի իւր աղքատ եղբայրներէն , որ զնմանիս իւրեանց ունեւորութեան չափով կը կշռէ :

Ի մի բան ո՛չ ոք թող պատուէ յիմարին , անիրաւին , անա-

ռակին, հսկարտին և մարդատեացին ձեռք գտնուած հարըստութիւնը: Նա չկրնար արդարացնել ո՛չ զյիմարութիւն, ո՛չ զանառակութիւն, ո՛չ զհսկարտութիւն և ո՛չ զմարդատեցութիւն: Եթէ երբեմն այդ արատները ծածկել կը թուի, այդ է յաջս միայն տկար և սլակասամիտ մարդոց՝ որք չեն կրնար երեւոյթն խկութենէն որոշել:

Բայց ամէն ոք թող յարգէ՛ այն հարուստն՝ որ խելքով, աշխատութեամբ և խոհեմութեամբ հարստացած է:

Թող ամէն ոք պատուէ՛ մեծատունն՝ որ իւր հարստութիւնը կը գործածէ բարի և ազնիւ կերպիւ, որ կը քաջալերէ ըզնմանիս, կը պաշտպանէ զճարտարութիւն և զգիտութիւն, որ հայր կը հանդիսանայ որբին և այրոյն, և բարերար աղքատին և թշուառին:

Վերջապէս ամէն ոք թող սիրէ՛, պատուէ՛ և յարգէ՛ այն հարուստն՝ որ կ'աշխատի հարուստ լինել բարի գործերով, ուղորմասիրութեան և բարերարութեան քաղցր ստուղներով, որ յօժարութեամբ կուտայ և մտադիւր կ'օգնէ, որ տալու և օգնելու մէջ կը գտնէ ուրախութիւն և երջանկութիւն, որ աւելի հարուստ է այլոց՝ քան իւր անձին համար:

Լ. Տ.

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ Ք

Կայծակնաճար ծառք. — Կայծական՝ ծառոց վրայ ըրած ազդեցութիւնն հետաքրքրաշարժ երեւոյթներ կ'ընծայէ: Շատ սրարագայից մէջ ելեքտրականութեան հետքերն միայն ծառոյն բունին վրայ կը նշմարուին, մինչդեռ բարձր ճիւղերն անարատ կը մնան: Հետախոյզը նշմարած են նաեւ թէ ծառք ընդհանրապէս բունէն կայծակնահար կը լինէին քան թէ զադաթէն. օգտակար է աստ յիշել Բրօֆ. Քօլատանի վորձերն որ տարրեր երեւոյթներ ի վեր կը հանեն: Յիշեալ բնագէտն կալվաւնաչափի (galvanomètre) մը միջոցաւ կրցաւ հաստատուել թէ ծառին թարմ մասերն կարծուածէն շատ աւելի դիւրութեամբ

եկեքտրական հեղուկին անցնելուն թոյլ կուտան : Մատաղ ուսուց այս լաւ հաղորդականութիւնն կը նմանի նոյն բարձրութեամբ մետաղեայ մի ցօղունի , խոնաւ հողոյն մէջ թաղուած , դադար թեւէ խորձով մը : Աստի կը հետեւի թէ՛ անարատ ծառ մը կրնայ կայծակնահար լինիլ առանց փլասուելու : Այրումն և փչումը տեղի կ'ունենան միայն բունին փտած մասանց վրայ :

Գործածութիւն քղոյ . — Անշուշտ շատեր կը կարծեն դեռ թէ թուղթը միայն տպագրութեան և գրելու կը ծառայէ . հետեւեալ համառօտ նկարագիրը կը ցուցնէ թէ որչափ բազմաթիւ ուրիշ գործածութիւններ եւս ունի , որով ամենապիտանի նախնական նիւթ մը դառնալու վրայ է :

Եւրոպայի մէջ այսօր հաղուագիւտ չէ՝ տեսնել վայելչադժգեստ անձեր որ թղթեայ վզնոցներ , թեւնոցներ և շապիկներ կը հագնին : Նիւ Եօրքի մէջ գործատուն մը կը շինէ թղթեայ անկողիներ , բարձեր և բարձիկներ որ թէ՛ թեթեւ են և թէ՛ խիստ տաք կը պահեն : Ուրիշ գործարան մը կը պատրաստէ կօշիկներ և սյլ ոտնամաններ , դարձեալ թղթեայ , որ անթափանց են ջրոյ և շատ տաք կը պահեն : Կը շինուին նաեւ թղթեայ նաւակներ և թիւեր : Թղթոյ խմորը չաղախուելով բնասպիտակի (albumine) , կրի և պաղլեղի հետ , կը շինեն տականեր և ուրիշ անօթներ որք փայտէն աւելի կը դիմանան և հեղուկներու փոխադրութեան աւելիլաւ կը յարմարին : Վերջերս սկսած են նաեւ շինել շիշեր՝ որք չկոտրելու յատկութիւնն ունին և դռներ՝ որք չեն ծռիւր փայտեայ դռներու նման : Իսկ իբր զանազան կարասիք , կոճակներ , շրջանակներ և այլն , թղթոյ գործածութիւնը սովորական եղած է , մանաւանդ յԱմերիկա : Վերջապէս 6000է աւելի շոգեկառքի քղքեայ անիւներ կը շրջին այսօր Նիւ Եօրքի - Չիքահոյի գծին վրայ : Թղթեայ անիւներ , պիտի ըսէք : Մի զարմանաք , հեռի չէ այն օրն յորում մեք ևս անձամբ պիտի տեսնեմք թղթոյ այդ հրաշալիքներն . հեռի չէ այն օրն յորում վերջապէս քղքեայ տուններու մէջ եւս պիտի բնակիմք :

ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԱՌԱՄՆԵՐ

— Զգուշութեամբ ընտրէ՛ այն անձն , որում պիտի վստահիս
գաղտնիքներդ :

— Նախանձը ծննդեամբ՝ բռնտապետ և այնուհետեւ դա-
հիճ է :

— Զգաստ մարդը նախատանաց չսխառասխաներ :

— Առաքինութենէ՛ զատ ամէն բան խաբուսիկ է որպէս ե-
րադ :

— Ըսելու պատրաստ , կեղծելու զգոյշ , և խրատելու մեղմ
եղի՛ր :

— Սկիզբը գործին կէսն է :

— Մէկ հարուածով կաղնին չտապալիր :

— Երբ կամքը կը յառաջէ՛ քան զմտածումն , զղջումն կը հե-
տեւի նմա :

— Բարի մարդը կ'ուզէ որ իւր յանցանքներն իմացնեն , այլ
չարը կ'ատէ զայն՝ որ զինքը կը յանդիմանէ իւր յանցանաց
համար :

— Պատուաւոր մարդն ոչ ուրուք վիճակին կը նախանձի .
բայց կը նախանձի հարուստներսն այն առաւելութեան վրայ ,
որով կրնան զմարդիկ երջանկացնել :

— Այսօր ե՛ս , վաղը դո՛ւն :

— Շատ բանգէտը չէ իմաստուն , այլ այն՝ որ կ'ընէ իւր
կրից :

— Տղոց համար գիտութիւնը թագ մ'է , և իմաստութիւնն՝
ոսկեայ մանեակ մը :

— Գիտութիւնն անկորնչելի դանձ մ'է , որ առաթուր կ'ընէ
ժամանակին և բախտին զրկանքներն :

— Նախ գործն է որ գործաւորին համբաւ կուտայ , և ա-
պա գործաւորն՝ գործին :

